

Zagreb

Željko se vozio prema Jasenovcu kao u nekom bunilu. Marija je silovana – to je bila rečenica koja mu je stalno zvonila u glavi. I šutjela je o tome. Njemu, njenom mužu koji ju je obožavao, nije ništa rekla o tome.

Jedva je čekao vidjeti ju i pitati ju o tome. Ali to ga je i plašilo. Znao je da mu Marija to nije prešutjela samo tako. Postojao je neki razlog i on ga je morao saznati. Znao je da ga voli, u to nije sumnjao. Pa što je onda bilo?

Stigavši u Jasenovac, potražio ju je u baraci u koju se preselila iz bolnice. Ušao je u baraku i našao ju kako piše na pisačkoj mašini. Pogledala ga je i odmah joj je bilo jasno da nešto nije bilo u redu.

— Željko, što je? — pitala je zabrinuto.

Željko je umorno uzdahnuo, objesio kaput na vješalicu i sjeo na stolac preko puta nje.

— Marijo, ljubavi moja, zašto mi nisi rekla sve? Sve će se dogodilo? — pitao je s očajanjem u glasu.

Marija ga je ozbiljno pogledala. Malo je razmišljala i ta tišina ispunila je prostoriju jače od ikakve buke. Napokon je progovorila.

— Da, nisam ti rekla sve. Bojala sam se reći ti sve. Mislila sam da ćeš moći podnijeti sve osim toga da sam silovana i da ćeš me ostaviti ili počiniti nekakav strašan zločin ako to čuješ... da ćeš biti nesretan cijelog života. Bojala sam se da ću tebi, sebi i Lucianu uništiti živote — provrlo je iz nje.

Željko je sjedio kao zaleđen. Na njegovom licu vidjelo se da su emocije u njemu naprosto divljale. Mariji je preostalo samo čekati. Napokon, nakon par minuta, Željko je pomalo došao k sebi.

— Razumim zašto mi nisi rekla. Neće to ništa prominiti, volit ću te još

više nego prije. Prebrodit ćemo to. Kako se ti osićaš, koliko te to boli? — pitao je zabrinuto.

— Kako se osjećam? Strašno, eto kako. Ali kad pomislim na tebe i na Luciana, nađem snage nositi se s tim — a onda je dodala odlučno — uostalom, rasporela sam ga kao svinju zbog toga.

Ta rečenica iznenadila je Željka. Njegova mlada, živahna i draga obojka pokazala se kao hrabar i opasan borac. Ta spoznaja bila je još veće iznenađenje od spoznaje da je jako pametna, talentirana za jezike i mnogo toga te da je znatiželjna i spremna na velike promjene.

Mariji je pao kamen sa srca. Mučilo ju je to što je prešutjela Željku da je silovana i sada je ta muka pukla kao gnojni čir. No mučilo ju je još nešto. Odlučila je raščistiti i to.

— Željko, imam i ja jedno pitanje za tebe.

— Koje, ajde pitaj.

— Onaj ustaša Đuka, kada je ušao u našu baraku rekao je nešto strašno. Rekao je da si i ti ubijao zarobljene ustaše bez suda. Pretpostavljam da je laž, ali ipak odgovori mi.

Pitanje je iznenadilo Željka mada je na neki način bio spreman na njega od kada se to desilo.

— Ma laže kurba. Takvi ka on učinit će sve da ocrne našu borbu protiv okupatora. Ča su oni veće zločine radili to su nam veće laži pričali.

Marija je odmahнула glavom.

— Ali ja sam u zbjevu vidjela da se to ipak dešava.

Željko je imao spreman odgovor i na to pitanje.

— Ima ekscesa. Teško je spričiti osvete. Nekim drugovima poklali su cile familije, žene, djecu, roditelje. Pokušavamo održati red, ali ne uspijamo uvik.

— Da, to je rekao i komandant Miro — a onda dodala sretno — moram priznati da mi je pao kamen sa srca što ti nisi umiješan u te zločine.

Na ove Marijine riječi Željko se ukočio, ali nije to ničim pokazao. Samo je nježno zagrlio Mariju i rekao.

— Rat je surov, nemaš ni pojma koliko. Sada si vidila samo dio toga.

Dok je to govorio, pred sobom je vidio lica partizana i partizanke koje je dao strijeljati samo zato što su vodili ljubav na straži. Ta rana bila je najgora i nikada neće zarasti.

Marija ga je zagrlila. Osjećao je toplinu njenog tijela i to ga je smirivalo.

Željko se morao vratiti u svoju jedinicu. Osiguravali su pravac prema Trstu i nije smio ostavljati svoje vojnike same.

— Moram se vratiti u jedinicu. Tako će biti idućih misec-dva dok se borbe skroz ne završe. Nakon toga bit ćemo stalno zajedno. U međuvremenu dovedi Luciana iz Londona, silno sam ga se zaželjia. Mora da je porastao, pa prošlo je skoro dvije godine da ga nisam vidio.

Marija se nasmiješila.

— Velik je, pravi dečko. I pametan. Ništa ne brini, samo ti idi, a ja ću napraviti izvještaj za London i dovesti Luciana. Voljela bih živjeti u Zagrebu, sviđa mi se taj grad, iako sam u njemu provela jedan dan. Nego, Katica sam obećala da ću se brinuti o Emici. Bit će s nama, sve dok joj ne pronađemo rodbinu. Nadam se da ima živih. Ne smetati ti?

Željko se nasmijao.

— Ma kakvi. Emica je slatka, a Katica ti je spasila život. To bi nam bila dužnost i da nisi obećala ništa.

Marija se sretno privila uz Željka, a onda ga je poljubila s puno ljubavi.

— A što je sa Mršavim i njegovom ekipom? — pitala je s ogorčenjem — oni su isto tako krivi.

— Žarko je rekao da se nisu htjeli predati i da su ubijeni negdje kod Požege.

Marija je uzdahnula. Iako joj smrt drugih ljudi nije bila draga, ipak je to bila pravda. Barem nekakva.

Željko je znao da će Marija napisati realan izvještaj za London. Nije mu ni padalo na pamet moliti ju da prešućuje išta. Uostalom, iako je i on ruke umrljao krvlju, ipak je ubijao samo ustaške koljače iz Jasenovca. To nije isto kao ubijanje civila, žene, djece, domobrana i običnih vojnika. Tu ga savjest nije toliko opterećivala. Nakon tog izvještaja i povratkom Luciana Marija će se okrenuti normalnom, porodičnom životu. On će imati neki

važan položaj u komandi u Zagrebu, a nju će zaposliti kao činovnicu negdje i sve će se smiriti.

Sve nevere jednom završe i dođe bonaca.

Miro je izašao u susret Mariji i osigurao joj jedan radni stol u informativnom šatoru, s pisaćom mašinom i papirom.

Marija je pozvala Mikea.

— Mike, molim te da preko engleske misije ovdje u Jugoslaviji organiziraš da što prije dovedu Luciana iz Londona. Hoće li to biti problem?

— Neće biti nikakav problem. Odmah idem na posao. Znam da ste se zaželjeli djeteta, a i on vas — Mike je odgovorio brzo jer ga nikada nije napustio osjećaj krivnje što je Marija tako strašno stradala i skoro izgubila glavu u izbjegličkoj koloni.

Bio je zadužen za njenu sigurnost, ali imao je i naredbu slušati ju. U ovom slučaju popustio je pred njenom upornošću i pitao se je li ipak mogao učiniti više. Marija mu je bila draga i bio je sretan što se izvukla.

Kada je Mike izašao Marija je otišla u bolnicu vidjeti kako je Emica. Našla ju je kako se dobro raspoložena igra na krevetu s nekom ofucanom krpenom lutkom koju je netko pronašao i dao joj. Pravo je čudo kako se ta mala djeca oporavljaju, vrtilo se Mariji po glavi. Već je poduzela sve da se u Donjoj Bistri pronađe Katičina rodbina koja bi se brinula o Emici, ali nije bilo nekog uspjeha. Javili su joj da postoji neka daljnja rodbina, ali da su uglavnom stariji ljudi i pijanci. Nije dolazilo u obzir da Emica završi tamo. Na svi sreću, Željko je oduvijek volio djecu i djeca su voljela njega.

Marija je sjela za svoj stol i stavila papir u pisaću mašinu, popila gutljaj kave i počela pisati izvještaj o humanitarnoj i sveopćoj katastrofi koja se dešavala u izbjegličkim kolonama. Što je dulje pisala, postajala je svjesnija veličine tog problema. Bila je u jednoj koloni i svjedočila ubijanje nekoliko desetaka izbjeglica. A koliko je tih kolona bilo diljem Jugoslavije? To nitko nije znao točno, ali pretpostavljala je da je nekoliko desetaka tisuća izbjeglica iz Bleiburga na takav način razvučeno po prostoru

Slavonije, Podravine, Zagorja, Slovenije... Iz razgovora s Mirom i Željkom postalo joj je potpuno jasno da su postojale male ekipe partizana zadužene za noćne likvidacije odabranih iz kolone te da ih je netko upućivao na mete. Također joj je bilo jasno da je ta linija zapovijedanja zaobilazila redovitu komandu i vodila do samog generalštaba partizanske vojske. Netko tamo željan osvete štitio je sve u lancu likvidacija. Sudbina Mršavog i njegove ekipe nije bila pravilo, nego izuzetak. Da nisu naletjeli na nju, ništa im se ne bi desilo i ubijali bi i dalje.

Još joj nešto nije bilo posve jasno. Marija je znala da su u Bleiburgu saveznici dočekali izbjeglice uvjeravajući ih da će se predati njima. Tada su manje-više svi vojnici još bili u uniformama i tada nije bio nikakav problem razdvojiti vojsku od civila. No saveznici to nisu učinili. Umjesto toga pustili su da se među izbjeglicama proširi obavijest da će ipak vjerojatno biti predani partizanima i lukavo dozvolili da se mnogo vojnika presvuče u civilnu odjeću. A pritom su itekako znali da među tim vojnicima ima ratnih zločinaca i ubojica i da će to ovi iskoristiti da nestanu među civilima.

Stvoriti uvijete za takav kaos, a onda kada se desi katastrofa slati nju da piše izvještaj o tome bilo je cinično, prljava strana rata i politike. Osjećala se manipulirano.

U El Shattu nitko nije imao nikakav poseban interes, uprava logora samo je željela imati što manje problema s izbjeglicama i pustili su ljude da se sami organiziraju. Zato je sve ispalo dobro. Ovdje je situacija bila znatno složenija i sve je bilo podređeno raznim interesima. I zato to nije moglo završiti dobro. Nitko tu nije bio skroz čist ni pošten. Ni saveznici na čelu s Englezima, a bogme ni partizani. O poraženoj ustaško—četničkoj vojsci koja je koristila civile kao masku da ne govorimo. Zato je odlučila. Ovo će odraditi najbolje što je znala i onda pobjeći od prokletstva rata i politike i posvetiti se obitelji.

Nije ni sanjala da joj je sudbina namijenila sasvim drugačiju ulogu.

Nakon što je napisala izvještaj predala ga je Mikeu da ga dostave u London. Tom prilikom Mike joj je rekao da tog dana dolazi Lucian iz Londona. Marija je bila presretna.

Uzbuđeno je čekala avion. Napokon, jedna engleska oficirka izvela je Luciana iz aviona i on se zaletio Mariji u naručje. Zagrlila ga je i rasplakala se od sreće. Lucian se malo uplašio, ali kada je vidio da se ona smije i plače, smirio se i čvrsto ju zagrlio. Nakon toga Marija ga je upoznala s Emicom. Ona mu je stidljivo pružila ruku. Lucian je bio zbunjen, ali kako su bili vršnjaci, početni strah brzo se rasplinuo i djeca su se ubrzo počela igrati zajedno. Kako nije bila baš sigurna u vrijeme slijetanja, dogovorila se sa Željkom da će mu javiti kad Lucijan stigne. Njemu je iz Istre trebalo svega nekoliko sati vožnje do Zagreba.

Držeći Luciana i Emicu za ruku, Marija je dočekala Željka ispred Esplanade. Željko je doslovce pao na koljena grleći Luciana kojeg nije vidio više od dvije godine. Lucian je postao pravi dečko. On se isprva uplašio i skoro zaplakao, ali smirio se kad je osjetio Željkovu ljubav.

Mala obitelj uvećana za malu curicu koju im je podario rat konačno je bila zajedno, daleko od njihovog otoka Drvenika, ali taj otočni život sada im je ionako izgledao kao neki daleki san.

— Dakle ovo je posljednji put da si u hotelu. Riješio sam nam smještaj, kuća je na Pantovčaku. Napuštena je, ali potpuno namještena.

Marija se namrštila:

— A gdje su vlasnici? Mislim, zašto je napuštena?

— Pa tu su kuću ustaše uzele nekim Židovima i njima se izgubio svaki trag, tako da je prazna. Puno je takvih kuća, a ja sam uspio rezervirati jednu za nas. Zaslužili smo to u ovom ratu, da malo živimo kao ljudi — objašnjavao je Željko.

Marija je i dalje odmahivala glavom.

— Ne znam. Nisam sigurna. To nije naše, to je tuđe.

Željko je strpljivo dodao.

— Dobro, odvest ću vas sada tamo pa odluči kad vidiš.

Dok su se vozili, Marija je shvatila da je Željko izabrao kuću u elitnom kvartu Zagrebačkih bogataša. Kada su stigli, izašla je iz auta i stala pred srednje velikom kućom. Bila je lijepa, izgrađena od zelenog kamena sljemenca i otmjenog izgleda. Vrt je bio zarastao i divlji, ali predivan. Željko

je bio jako sretan i ponosan. Čovjek koji se predstavio kao Mario ih je dočekao i otvorio kuću.

Marija je ušla u kuću. Bila je velika za njene pojmove, iako su okolne kuće bile veće i raskošnije. Bila je potpuno namještena. Otvorila je neke ormare. U njima je bila posteljina i odjeća. U kuhinjskim ormarima bilo je porculansko posuđe i srebrni pribor za jelo. Netko je živio u ovoj kući sve do nedavno. Marija je zaključila da su stanari pobjegli kada je došla partizanska vojska. Možda su se čak nalazili u nekoj od onih kolona iz Bleiburga. A možda su čak bili u njenoj koloni.

S jedne strane ima tu neke čudne pravde, pomislila je.

Ustaše su iz takvih kuća izbacili Židove i odveli ih u logore. Zatim su se uselili u njihove kuće. I na kraju, doživjevši poraz od partizana, i oni su pobjegli iz tih istih kuća.

Iako kuća nije bila ništa kriva, Marija je imala loš osjećaj. Nisu mogli biti treća obitelj koja će se useliti u nju. Osjećala je da je ta kuća na neki način prokleta. I sve takve kuće. Pogledala je Željka tužno. Osmijeh mu se zaledio na licu.

— Ja neću živjeti i odgajati djecu u ovoj kući. Radije ću se vratiti na Drvenik ako nemamo neko drugo rješenje.

Željko je htio nešto reći, ali Marija ga je presjekla pogledom i ratoborno izjavila.

— Onda se vraćam u Drvenik. Ti dolazi tamo kad budeš mogao. Tako neću jednog dana djeci morati objašnjavati zašto smo u tuđoj kući i što se desilo bivšem vlasniku.

Željko je uzdahnuo. Marija je mogla biti tvrdoglava kao mazga. Mario se nakašljao. Željko i Marija su ga pogledali.

— Potpuno razumijem Vašu ženu, pukovniče. Ako smijem predložiti neko drugo rješenje?

Željko mu je odgovorio pun nade.

— Predloži, družo Mario.

— Pa, puno je praznih stanova. Tu uglavnom nije slučaj da je netko bio istjeran. To su uglavnom gradski i državni prostori ili su vlasnici izginuli i nasljednika nema. Bi li takav stan drugarici bio prihvatljiv?

Marija je malo razmislila. Bila je praktična otočanka, a u tom slučaju rješavanje njihovog stambenog pitanja nije bilo na štetu drugih.

— Pa to bi bilo u redu. Za takve stanove nema problema. Ali ne želim u tuđi stan ni kuću, ni slučajno.

— Jasno, imamo desetke takvih stanova, dvosobnih pa i trosobnih.

Željko je odahnuo.

— I ja se slažem, ali tu ne mogu biti dok vi tražite stan. Moram natrag u jedinicu.

— Ma odi ti, Željko. Mi ćemo se snaći i bez tebe, a Mario će nam pomoći, zar ne? — nasmijala se sada puno bolje raspoložena Marija.

Marija je odabrala manji trosobni stan u jednoj višestambenoj zgradi. Treća soba bila joj je potrebna jer je bila skoro sigurna da će Emica ostati s njima. Dvoje djece različita spola trebalo je dvije, ma kako male, ali zasebne sobice. Iako su se svi čudili zašto je ona toliko skromna kad je njen muž čuveni Dalmata iz dalmatinske brigade i mogao je birati kuće po Zagrebu, ona je bila zadovoljna. Stan je bio dijelom namješten, ali Mario joj je pronašao namještaj koji je nedostajao i malo-pomalo stan je bio opremljen i u njemu se moglo živjeti.

■ □ ■

Marija je nakon desetak dana napisala i poslala izvještaj o humanitarnoj katastrofi s izbjeglicama Diani Fly u London. Ujedno ju je obavijestila da je odlučila ostati i raditi u Jugoslaviji. Željko joj je sredio da ju prime u Vjesnik kao novinarku. To uopće nije bio problem kad su čuli da je radila za Londonsku informativnu službu i da odlično vlada engleskim jezikom. Dali su joj da uređuje međunarodnu rubriku. To joj je bilo zanimljivo i ona se bacila na posao s velikim entuzijazmom.

No odmah se pokazalo da su njen način razmišljanja, direktnost i jasnoća u izražavanju predstavljali problem. Glavni urednik bio je nemilosrdan i stalno joj je prekrajao i kratio tekstove. Pritom je uvijek komentirao isto.

— Drugarice Marijo, moramo paziti što pišemo. Sve je puno vanjskih i unutarnjih neprijatelja.

To bi Mariju naljutilo. I u El Shattu su imali novine, ali nitko joj se nije mi-ješao u posao ni prekrajao njene tekstove. Pisala je što je i kako je htjela.

Jednog dana, tako ljuta na glavnog urednika, odlučila je naučiti francuski jezik samo zato što nitko u novinama, pa ni on, nije dobro govorio francuski.

Prijavila se za tečaj i napredovala munjevito kao i u engleskom jeziku. Posebno joj je odgovarao specifičan francuski izgovor i uživala je u nje-mu. Profesorica koja je vodila tečaj sa zadovoljstvom je slušala Mariju kako savršeno izgovara francuske riječi i to od prvog dana.

Željka su stacionirali u Puli i dobio je zadatak ustrojiti Pulski garnizon. No to je bilo relativno blizu i dolazio je u Zagreb svakog vikenda. Transformacija ratne vojske u mirnodopsku nije bila jednostavna. U tih par mjeseci uspjeli su organizirati život na dva mjesta i Marija je bila sretna.

Jednog dana bez ikakve najave u redakciju joj je banuo Mike. Napredovao je i došao do čina kapetana. Kada ga je vidjela onako veselog sa širokim osmijehom i bombonjerom u rukama, iskreno se obradovala. Mike je trebao preuzeti posao engleskog vojnog atašea u Jugoslaviji i bilo je posve normalno da odmah posjeti svoju staru prijateljicu. Bio je impresioniran Marijinim napretkom, a posebno time što je već prilično dobro govorila francuski. Kako je bila urednica vanjskopolitičke rubrike Vjesnika, bilo je normalno da surađuju. Tek je trebalo doći do prestrojavanja u sklopu interesnih sfera velikih sila i priroda njegovog i njenog posla povezala ih je ponovno.

Marija je bila znatiželjna.

— Mike, kako je prošao moj izvještaj o tragediji izbjeglica? Poslala sam ga prije skoro pola godine, a nisam dobila povratnu informaciju. Valjda zato što sam ih tom prilikom obavijestila da ostajem raditi u Jugoslaviji.

Mike je odmahivao glavom.

— Joj, gđo Marijo, skoro ste izgubili glavu da biste ga napisali. I ja skupa s Vama zato što sam Vas pustio bez zaštite, a izvještaj su jedva pročitali. Ispalo je da su Rusi radili još gore stvari, a bilo je takvih problema i s našim vojnicima u okupacijskim zonama. Vi ste mlada, pametna i poštena, a rat, politika i krupni interesi baš ne mare za takve ljude.

Marija je spustila pogled i zakimala glavom.

— Vidim i polako učim. U svakom slučaju, javit ćeš mi nove vijesti iz Londona da ih objavim, zar ne?

— Ma naravno. Znat ćete sve što nije strogo čuvana tajna. A možda i nama zatreba da objavite nešto u Vjesniku. Onako, uobičajena suradnja. Takvi su naši poslovi.

— Može, ali bez ikakvog špijuniranja.

— Zaboga, pa dobro Vas znam. To mi nije ni palo na pamet. Previše Vas poštujem i Vi ste zadnja osoba koju bih uvlačio u obavještajnu kaljužu. Stoga ne brinite.

Razgovor su nastavili veselo brbljajući. Marija je saznala i da se Mike zaljubio u jednu Irkinju i da su planirali pretvoriti tu vezu u brak.

Prestanak rata ipak je pokrenuo mnoge stvari.

element.hr